

Hans Boland

Nooit heeft een vertaling mij zoveel moeite gekost

Onder de kop ‘Tolstoi zet zelfs Tolstoi bij het vuil’ schreef Joost Zwagerman op 2 november 2013 in de Volkskrant over Wat is kunst?: ‘Het pamflet over kunst dat Lev Tolstoi in de laatste fase van zijn leven schreef, is om te lachen en te huilen.’

Zwagerman hanteert de moker: ‘Brandende vraag is waaróm het monomane geschrift in hemelsnaam moest worden vertaald. Is het een grap of om te huilen? [...] Zelfs vertaler Hans Boland lijkt het pamflet met lange tanden te hebben geconsumeerd. Bij hoofdstuk 3 permitteert Boland zich een voetnoot: “Tolstois dringende advies om hoofdstuk 3 niet over te slaan, mag de lezer op gezag van de vertaler naast zich neerleggen.” [...] Het was prettig geweest als [...] Tolstoi [...] tegen zichzelf in bescherming zou zijn genomen en dit pamflet onvertaald was gebleven, opdat we met ongebroken ontzag meesterwerken als Anna Karenina en De dood van Ivan Iljitsj hadden kunnen blijven herlezen.’

Op 8 november reageerde Hans Boland met een ingezonden brief die Vertaalverhaal.nl hier – met zijn toestemming – graag als column presenteert.

Nooit heeft een vertaling mij zoveel moeite gekost

Lev Tolstoj was een buitengewoon kunstenaar, maar een weinig verlicht denker. Zijn essays zijn vermoeiend, saai en zonder originele gedachten.

Als vertaler van Lev Tolstoj's boutade tegen kunst en kunstenaars, wil ik graag reageren op Joost Zwagermans boutade tegen de knorrepot-goeroe Tolstoj zelf (Boeken, 2 november).

Eerst een kleine correctie: Tolstoj's gewraakte essay onder de titel Wat is kunst? was al eens eerder in het Nederlands vertaald, in tegenstelling tot wat Zwagerman veronderstelt. Bedoelde vertaling dateert van kort na verschijning, dat wil zeggen meer dan een eeuw geleden. Het betrof een overzetting vanuit het Engels, van de hand van een predikant uit Beetsterzwaag of daaromtrent.

Dat Zwagerman zich ergert aan Tolstoj's 'oeverloze' gescheld en aan diens weë gezalf, kan ik me indenken. Hij constateert terecht dat ook de vertaler het pamflet 'met lange tanden lijkt te hebben geconsumeerd', gezien mijn nogal dodelijke voetnoot bij het derde hoofdstukje. Sterker nog, mijn eerste reactie op het voorstel van de uitgever om dit even onzinnige als hilarische gefoeter op de kunst te publiceren, luidde woordelijk: 'Willen jullie hiermee soms een postuum eerbewijs brengen aan Halve Zooistra?'

Nooit eerder heeft een vertaling me zoveel moeite gekost. Ik heb het stuk vier maal min of meer from scratch doorgewerkt. De laatste keer heb ik een kleine 20 procent van de tekst... doodleuk geschraapt. Dat is natuurlijk een halsmisdrijf voor een literair vertaler. Niettemin voelde ik me genoopt tot zo'n ingreep over te gaan, en wel uit puur mededogen met de ijverige en geïnteresseerde lezer die de moeite zou nemen Tolstoj's 'opinies' over kunst te doorgronden.

Eindeloze herhaling van eenzelfde woord of zinsnede is overigens een algemeen kenmerk van Tolstoj's stijl; alleen werkt dat in zijn fictie fenomenaal, terwijl het in zijn essayistiek uitermate vermoeiend en saai kan worden. Dat Wat is kunst? volgens uw recensent ondanks alles 'fijn wegleet', is te danken aan het Nederlands, en geldt beslist niet voor het Russische origineel. Mea culpa.

Dat Zwagerman zich niettemin blauw ergert aan het geneuzel van een van de grootste goeroes uit de Europese cultuurgeschiedenis, doet mij als vertaler deugd.

Met zijn conclusie, als zou Tolstoj tegen zichzelf in bescherming horen te worden genomen - door teksten als Wat is kunst? niet te vertalen - kan ik het evenwel niet eens zijn. *Oorlog en vrede* en *Anna Karenina* zijn zonder meer absolute meesterwerken; maar dat de Fransoos Napoleon een suf lulletje was naast de grote Russische veldheer Koetoezov, of dat het haar eigen schuld is wanneer een 'ontrouwe' vrouw onder een trein eindigt, zijn niet meer dan bekrompen, zo niet achterlijke ideeën van een hopeloos provinciale Russische landheer.

Tolstoj was in menig opzicht een weinig verlicht denker. Op een oorspronkelijke gedachte zal men hem niet snel kunnen betrappen en een groot

filosoof was hij al helemaal niet. Wanneer we zijn esthetica leggen naast die van Kant of Adorno, voelen we nolens volens iets van plaatsvervangende schaamte. Tolstoj was een fundamentalist van het steilste type, en in zoverre doen we er maar het best aan hartelijk om hem te lachen.

Maar Tolstoj was ook een buitengewoon kunstenaar. Dat is waar we ons oordeel over hem op dienen te baseren, niet op zijn boer-Koekoekwaliteiten. Het wordt hoog tijd dat hij op zijn artistieke merites wordt geschat in plaats van te worden vereerd - of verguisd als goeroe. Aan dat voortschrijdend inzicht draagt Wat is kunst? hopelijk bij.